

ԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՄՕՆ

Քառասուն գարուններ քոլորած, երիտասարդական խանդով լի տղայ մըն էր Համօն, երբ գործի բերումով ծանօթացայ իրեն: Փոքր տարիքին կորսնցուցած էր հայրը: Ընտանիքին ամենափոքրն էր: Չորս աղջիկներէ ետք... միակ տղայ զաւակը:

Ծնած էր Հալէպ: Նախնական կրթութիւնը ստանալէ ետք Նոր Գիւղի Սահակեան Ազգային Վարժարանին մէջ, կեանքը զինք նետած էր «հացի ճամբուն» վրայ... «թոռնոնի» ի մը խանութը... ուր իր մատղաշ միտքը ակօսած էր մեքենագիտութեան գաղտնիքներով: Սուրիոյ քաղաքական անկայուն վիճակը զինքը նետած էր Խաղաղականի այս ակօսողը: Արեւելեան կեանքի տաք ու պաղ օրերը տեսած եւ մեքենագիտութեան արհեստին տիրացած Համօն երբեք դժուարութիւն չէր ունեցած գործ գտնելու եւ ընտելանալու ամերիկեան միջավայրին: Մինակ էր: Իր գիտցած ճանապարհը այս նոր աշխարհին մէջ, տունէն՝ գործ... գործէն տունն էր եղած: Հակառակ իր կուրծքին տակ կոտտացող ցաւին, քիչով գոհացած էր: Գիշեր ցերեկ աշխատած էր իր թափուն վիշտը ամոքելու համար: Ընտանիքին կարօտը, ընտանիքին տիրութիւն ընելու որդիական պարտքի գիտակցութիւնը, ընկճած էր հոգին, որ հիմա որպէս քարեկամ, գէթ՝ շարաքը անգամ մը այցելութեան կու գար մեզի, մեղաւոր զգալու տառապանքը աչքերուն մէջ: Սակայն անհուն միջոցառութիւնը կ'ունենար, որ կը կարողանար ամիսը անգամ մը՝ իր ամսականէն «տոկոս մը» առաքելու իր մօր եւ բոլորներուն, որոնք կարօտին հետ, նաեւ կարիքը ունէին Համօյի օգնութեան: Ու յաճախ հարազատներուն հետ հեռաձայնով խօսելէ ետք, երջանկութեան արցունքներ

աչքերուն՝ կու գար ու կը պատմէր երազային Հալէպէն...

- Ի՛նչ երազներ հիւսած են բոլորքս: Ի՛նչ հարսնացու աղջիկներ որոշած են, որ երբ վերադառնամ՝ հաւնած աղջիկս կին առնեմ: Մօրս միակ փափաքն էր, որ զիս ամուսնացնէ - կը պատմէր Համօն:

- Լա՛ւ կ'ընես, ամուսնացիր, ընտանիք կազմէ... - կը քաջալերէր զինք միշտ:

- Մայրս կայ, ես մօրս չեմ կրնար առանձին ձգել: Հիմակուայ աղջիկները տան մէջ կեսուր չեն ուզեր:

- Գնա՛՛ քաղաքէն ընտանիքիդ ծանօթ յարմար աղջիկ մը գտիր, ամէն ինչ լաւ կ'ըլլայ - կը միջոցառէր Համօյին:

Անցան տարիներ, ու Համօն օր մըն ալ, լուռ ու մունջ տիրացաւ ամերիկեան քաղաքացիութեան:

Պանդխտութեան դառն օրերը մոռացած, իր առաջին պարտականութիւնը համարեց այցելութիւն մը տալ իր ընտանիքին, որուն կարօտը օրէ օր կը լեռնանար իր հոգւոյն:

Համօյէն առաջ արդէն լուրը կայծակի արագութեամբ հասած էր Հալէպ, Նոր Գիւղէն՝ Ազիզիայ... ու Սիւլէյմէնի-եայէն՝ Դամասկոս... ուր հիմա բնակութիւն հաստատած էին Համօյի բոլորքը:

Շարաքներ կը սահէին ու ամիսը կը վերջանար, սակայն Համօյի վերադարձի լուրը կ'ուշանար: Ու երկու տարի վերջ, երբ Համօն ալ յիշողութեանս մէջ, անցած էր պատմութեան գիրքը, յանկարծ հեռաձայն մը ստացայ Գալիֆօրնիոյ՝ Պարսօ քաղաքէն:

Համօն էր հեռախօսողը:

- Ա՛յ տղայ... ո՞ւր ես... Հալէպ գացիր, վերադարձար, սակայն մարդ

լուր մը կու տայ... երկու տարիէ ի վեր ձայնդ չկայ: Այսպէ՞ս եղաւ մեր քարեկամութիւնը - հարց տուի զարմացած:

- Զէ՛ եղբայր չէ... ի՛նչ բաներէ անցայ... փորձեց արդարանալ Համօն, ու պատմեց...

- Հալէպ գացինք, գլխուս աղջիկ մը փաթեցին, ամուսնացանք, երախայ մըն ալ ունեցանք, մօրս ալ Ամերիկա բերի, մինչ այդ՝ ընկերութիւնը ուր կ'աշխատէի տեղափոխուեցաւ սա անպատային անիծեալ ֆաղափր... ահա այս բոլոր տաղտուկներէն՝ հազիւ սկսայ շունչ մը փաշել:

- Է՛... յուսամ լաւ հանգիստ ես:

- Ի՛նչ կը սպասես... անպատի մէջ նստած եմք, հայ կեանքի կարօտը մեր սրտին: Ի՞նչ կրնամ ընել...

- Հոգ մի ընեք, «Ուր հաց, հոն կաց» կ'ըսէ հայկական առածը - ըսելով, փորձեցի միտքարել:

- Կ'ուզեմ ձեզ ընտանեօք մեզի հրաւիրել, Շաբաթ օրով եկուր, երկու օր միասին ժամանակ կ'անցնենք. - քարեկամութիւնը վերահաստատելու շեշտով մը հրաւիրեց Համօն:

- Ո՛ւր գամ անպատի մէջ... բայց եթէ օր մը Լաս Վեկաս երթանք, ճամբուս վրայ կը հանդիպինք. - պատասխանեցի յուսալից խօսքերով:

- Երբ որ գաս տունս քաց է ձեզի համար, կը սպասենք... - ըսելով ու ցտեսութեան մաղթանքով հրաժեշտ առաւ Համօն:

Անկեղծ քարեկամ էր: Հակառակ այդ հեռաւորութեան երկու, երեք ամիս անգամ մը կը հեռաձայնէր, առանց մոռանալու իր հրաւերը:

Տարիներու ընթացքին հրաւերին պատասխանելու խոստումներս այնքան կուտակուած էին, որ հիմա պարտք համարեցի շաբաթավերջին երեք օրով Լաս Վեկաս երթալ «արձակուրդի», ու

ճամբուս վրայ ո՛չ միայն շնորհաւորել Համօյի հարսանիքը, այլ նաեւ նորածին երախաները եւ նոր տունը:

Անակնկալներով լի շաբաթավերջ մը անցկացնելու զգացումով, ընտանեօք ճամբայ ելանք Ուրբաթ առտու մը: Ուր տարիէ ի վեր Լաս Վեկաս չէինք այցելած: Լսած էինք գեղեցկացած Լաս Վեկասին ու նոր ֆազիոններուն մասին: Համօյին անակնկալ մը ընելու համար, լուր անգամ չէի տուած այցելութեանս մասին, որուն համար ալ վերջը զոջացի:

Պարսօ ֆաղափն եմք, Համօյի տան հասցէն ձեռքերնիս ու հիմա կը փորձենք գտնալ Համօյի բնակարանը: Քանի մը փողոցներու մէջ ման գալէ ետք, կանգ կ'առնենք Համօյի տան առջեւ: Կասկած չունինք, որ ճիշդ հասցէն գտած եմք: Համօյի ձայնը կը լսուի արդէն փողոցի երկայնքին: Ըստ երեւոյթին կնոջ հետ է քարկուսիւնը:

Պահ մը կը տատանիմ դուռը թակելու: Երանի՛ լուր տայի չեկած... հիմա սա ընտանեկան անհասկացողութեան մէջ, ի՞նչ գործ ունիմ ես... կը մտմտայի, մինչ կինս ֆաջուսիւնը կ'ունենար դուռը թակելու:

Լռութիւնը ո՛չ միայն փոխակերպեց տան բնակիչներու հոգեվիճակը, այլ անակնկալի եկած դէմքերուն վրայ ժպիտ մըն ալ ուրուագծեց, երբ Համօն դուռը քացաւ ու ողջագուրուեցաւ հի՛ն օրերու կարօտով:

- Կեանք քերիք մեր տան, Աստուած ձեր կեանքը երկարէ, - աղօթքը շրթունքին ըսաւ Համօյի մայրը, մեզի ծանօթանալով:

- Առաջին հայն է՛ք որ մեր դուռը զարկիք: Մայրս հայու, հայ դրացիի կարօտը ունի. - ըսաւ Համօն, փորձելով լրացնել մօր միտքը:

- Եավրո՛ւմ, մէկ հատ եկեղեցի չկայ, հայերէն խօսող չկայ, ի՞նչ ընեմ ես հոս... ճեղքէ՛ք սա Ամերիկային:

Ղուրպան եղեր եմ ես մեր Հայկային: Հոստեղ մարդ քեզի հարցնող չկայ: Տղաս առտուն կ'երթայ, գիշերը յոգնած կու գայ: Երկու քառ խօսելու ժամանակ ալ չունի: Զօնուխները պապա տէյի խենթ կ'ըլլան: Ի՞նչ ընէ... գիշեր ցերեկ կ'աշխատի, մէյ մըն ալ ճէհէննէմին տիպը կը դրկեն իրեն:

- Լա՛ւ, մամա... հիմա իրենք մեր պատմութիւնը լսելու չեկան. - ըսելով հարսը ներս եկաւ քարելով մեզի: Համօն՝ իր դառնութիւնը մեղմացուցած պատմեց իրենց ծանօթացումին ու ամուսնութեան մասին:

Հիմա երեք երախայի հայր եղած է Համօն: Երկու տղայ եւ մէկ աղջիկ: Զաւակները՝ երկուքը մկրտուած են Լոս Անճելըսի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ մէջ, իսկ երրորդը տակաւին չէ մկրտուած: Ցաւ մը՝ որ խորապէս կը ճնշէ ծերունի մօրը վրայ:

- Ժամանակ չունինք. - կ'արդարանար Համօն: Շարաք... Կիրակի մը ունիմ, հազիւ տան գործերը կրնամ ընել, շուկայի գնումները... երախաներուն խաղերը... խոտի մաքրութիւնը... պարտէզի գործերը... տան նորոգութիւնները... ո՞ր մէկը ըսեմ:

- Էտ ճէհէննէմին գործն ալ ըսէ. - միջամտեց մայրը:

- Նորմալ ամերիկեան կեանքը այս է, Հա՛մօ, մեզի նորութիւն մը չես յայտնել ըսածովդ. - փորձեցի մխիթարել զինք:

- Դուք գոնէ փոքրիկ Հայաստանի մէջ կ'ապրիք, մարդ կը տեսնէք, ամէն բանի մօտ էք, հո՛ս անոնք ալ չկան. - պատասխանեց հարսը:

- Էտ ճէհէննէմին գործը հէլէ... - կրկին յուշարարի դերով միջամտեց ծերունին:

- Լա՛ւ, մա՛մա... հիմա ատոր ժամանակը չէ. - ըսելով խուսափեցաւ

Համօն պատմել:

Մենք, որ հազիւ մէկ կամ երկու ժամ դադարի մը ծրագրով որոշած էինք հանդիպիլ Համօյին, կը փորձէինք խոյս տալ երկարապատում պատմութիւններէ, երբ Համօյի հիւրասէր կիներ ճաշի պատրաստութեան սկսաւ: Անկարելի եղաւ համոզել Համօյին ու կնոջ, որ ուրիշ տեղն դարձեալ կը հանդիպինք:

- Ո՛ւր պիտի երթաք, ես վրում, նստեք ենք, գոնէ հայու սուրաք մը տեսանք - ըսելով կը մխիթարուէր հէգ մայրը:

Լոնիեայն կը զգայի ծերունիին տառապանքն ու հոգեվիճակը: Հայկէյէն՝ Լոս Անճելըս, ու կարճ շրջան մը վերջ, Պարսթօյի խուլ մէկ անկիւնը: Ու այս բոլոր ցաւերուն վրայ, տակաւին հարս ու կեսուրի պատմութիւն մը գուցէ:

- Լա՛ւ կ'ըլլայ, մայրիկ, Համօն շուտով մեր կողմերէն գործ կը գտնայ, Լոս Անճելըս կը տեղափոխուիք. - ըսի յոյս ներշնչելով ծերունիին:

- Աստուած բերնէդ լսէ, ես վրում, սա չօնուխը մէյ մը կ'ունենաք ալ ընէինք, սրտիս տէրտ եղաւ. - պատասխանեց մայրիկը:

- Այս մեծ տղաս է, Կարօն, այս աղջիկս է՝ Մարին, այս ալ մեր պզտիկ ծագուկն է՝ Արօն, - ըսելով երախաները մեզ ներկայացուց Համօն:

- Քանի՞ տարեկան ես Կարօ. - հարցուցի մեծ տղուն:

Փոքրիկը պահ մը ամչնալով, չուզեց պատասխանել: Ապա ծերունիին ու հօր թելադրանքներուն վրայ, Կարօն ակամայ հինգ մատերը ցոյց տուաւ: Ու երբ փորձեցինք բերնէն լսել այդ մատներուն թիւը... Կարօն «Յայլ» մը մրմնջաց հազիւ լսելի ձայնով մը:

- Հինգ ըսէ... տղաս, հինգ... հինգ... - կը ջանար ըսել տալ թիւը Համօն ու հէգ մայրը:

- Ի՞նչ ֆայլ - կը կրկնէր Կարօն, հաստատ հիմա իր ծանօթ լեզուին:

- Ա՛խ, ի՞նչ ըսեմ ես սա կնոջս: Հազար անգամ ըսինք որ սա երախաներուն հայերէն սորվեցուր: Հայերէն խօսիր հետեւին: Փոխանակ ասոնց հայերէն սորվեցնէ, ինք իրենց հետ կը նստի եւ անգլերէն կը սորվի, անգլերէն կը խօսին. - ցաւը սրտին պատասխանեց Համօն:

- Ամէն օր մեր տան մէջ սա կռիւը կայ իշտէ, հայերէն խօսեցէք կ'ըսենք չեն հասկնար, քիչ առաջ դուք չեկած, նորէն հայերէնի կռիւ կար, ի՞նչ ընենք եսվորում. - կը փորձէր դարման գտնել իր ալ ցաւին խեղճ ծերունին:

- Այս ցաւը ամէն տեղ կայ մայրիկ, մեր Լոս Անճելըսի մէջ ալ կայ: Զաւակներդ նոյնիսկ հայկական վարժարան կը դրկես, որ հայ մեծնան, հայերէն խօսին, տան մէջ կամ դուրսը իրարու հետ անգլերէն կը խօսին. - ըսելով, փորձեցի միփարեւ Համօն ու իր մայրը:

- Ես հաւատփի ու կամփի կը հաւատամ. - կտրուկ շեշտով պատասխանեց Համօն ու շարունակեց...

- Տարի մը առաջ գործով Ալաւա դրկեցին զիս: Հինգ օր մնացի Ժիւնօյի մէջ, մօրս ըսած ճէճէնէն մին տիպն է սա: Յատուկ գործիքներ պէտք է սարքէի: Աշխարհի մէկ խուլ անկիւնն եմ, միմակ, առանձին: Մարդ չեմ ճանչնար, տեղ մը չեմ գիտեր: Առաջին մտածումս եղաւ, թէ արդեօք հայ կա՞յ սա աշխարհի քէօշէն: Գիշերը, պանդոկի հեռաձայնի տետրակը բացի, ու սկսայ մականուններուն մէջ «եան» վերջաւորութեամբ անուն գտնել: Երկար փնտռտուքէ ետք Մայք Մանուկեան անունով մէկը գտայ: Ուրախութիւնս անսահման էր: Անմիջապէս հեռաձայնեցի: Ու ո՛վ գարմանք, ան ալ Հալէպէն գաղթած էր,

ինծի նման թողնոնի էր: Հակառակ գիշեր ըլլալուն, անմիջապէս եկաւ իր տունը տարաւ զիս: Կարծես հի՛ն բարեկամներ ըլլային: Այդ օտարութեան մէջ, Մայքը՝ որուն բուն անունը Մկրտիչ է, ամուսնացած էր տեղացի աղջկայ մը հետ: Հինգ երախայ ունէին: Այդ օտար կիներ՝ չէք հաւատար... պլպուլի պէս հայերէն կը խօսէր: Զաւակներուն անունները հայերէն էին: Բոլորն ալ տան մէջ հայերէն կը խօսէին: Մայքը կնոջ պայման դրած էր որ տան մէջ հայերէն պիտի ըլլար ամէն ինչ:

Իսկ երբ կիներ ընթրիք պատրաստեց ու սեղան նստանք, աչքերս արցունքով լեցուեցաւ երբ աշխարհի խուլ մէկ անկիւնը, այդ հայ երախաները միասնաբար «Հայր Մեր»ը աղօթեցին եւ «Ճաշակեցու՛մք» ըսին: Ա՛յս է կիներ ու մայրը:

Երբ օտարը հայերէն կը սորվի ու զաւակները հայ կը մեծցնէ, այն ալ Ալաւալի պէս տեղ մը... ի՞նչ ըսեմ մեր կիներուն որ կ'ուզեն արդիական ըլլալ... անգլերէն խօսելով գիտուն երեւալ... քանի հայերէնը մօտա լեզու չէ եղեր... հո՛ս անգլերէն գիտնալը կարեւոր է եղեր...

Տակաւին Մայքը ամէն Կիրակի, հայկական պատարագի ժապաւէնը կը լսէ ու զաւակներուն հետ մեր շարականները կ'երգէ: Կիներ հայկական կերակուրներ կը պատրաստէ: Այս է հաւատքը, այս է կամքը:

Եթէ Մայքը յաջողած է այդ հինգ երախաներուն ու օտար կնոջ հայերէն սորվեցնել, ե՛ս... որ կինս հայ է ու արեւելի ջերմութեամբ մեծցած, հո՛ս արեւմտփի մէջ, չեմ հասկնար ինչպէ՞ս այդ հաւատքն ու ջերմութիւնը այսօր արագ սառեցան իր մէջ, ու ես ալ գուցէ ու ես ալ գուցէ մեղքի հաւասար բաժին մը ունիմ...: Հազար մօթ ինծի եւ

կնոջս, որ այս վիճակի մատնած եմ մեր գաւակները:

Տեսա՛ր Կարօն, ինչպէս հինգ մատները քացաւ ու մէկ հատ մայրենիով հի՛նգ քառը չըսաւ... չկրցա՛ւ ըսել... չուզե՛ց ըսել... ֆայլ մը գլտորեց քերնէն, ֆայլ մը... - յուզուած ու թաց աչքերով պատմեց Համօն ու լոնց:

- Մենք անապատի աւազներուն վրայ սորվեցանք մեր ա՛յր քե՛ն գի՛մը, ես վրում: Ես դպրոց չեմ գացած, որը մեծցած եմ, քայց բոլոր որքերուն հետ մենք հայերէն սորվեցանք, աղօթել սորվեցանք, հիմա սա չօնութներուն հետ ի՞նչ խօսիմ, ես վրում... ինծի չեն հասկնար: Իմ միակ տղուս գաւակներն են, գաւկիս պէս կը սիրեմ բոլորին... քայց ի՞նչ ընեմ... հարսերնիս անգլերէն կ'ուզէ սորվիլ ու խօսիլ... ա՛խ մեր կոիւն ալ ամէն օր «իշտէ» այս է. - խոկաց ծերունին:

Պահը հոգեհնչիչ էր...: Համօն լուռ էր: Լուռ էինք եւ մենք: Ու այդ լուռեան մէջ նստած, ակամայ կը մտաբերէի Շահնուրի խօսքերը... «Կը նահանջեն ծնողք, որդի... կը նահանջեն քարք, ըմբռնում... կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն, կը նահանջէ լեզուն: Եւ մենք դեռ կը նահանջենք քանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ, մեղա՛յ, մեղա՛յ Արարատին»:

Մայքին պատմութիւնը խորապէս ազդած էր վրաս: Ե՛ս ալ իմ կարգիս կը

նանչնայի Մայքին նման հայորդիներ, որոնք օտարութեան մէջ, թէպէտ օտարի հետ նարօտ կապած, սակայն իրենց կիներուն հայերէն սորվեցուցած էին, որպէս զի գաւակներն ալ հայ մեծնային:

Ընտանիքներ, որոնք կը պահէին նաեւ հայկական աւանդութիւնները: Սակայն քանի՞ հայ Մայքեր կան այսօր: Մինչ Համօյի ցաւը՝ համընդհանուր սփիւռքահայու ցաւն է:

Համօն ճիշտ էր... գիտակցութեան, հաւատքի կամքի կարօտ հարց էր:

Սակայն արդիականութիւնը... սա նոր աշխարհին հետ համընթաց քայլ պահելու մարդոց ցանկութիւնը, դժբախտաբար կը տժգունէ հայկական դիմագիծը անոնց, որոնք ամէն քանէ առաջ կը մոռնա՞ն թէ՛ կը մերժեն ըմբռնելու յոյն փիլիսոփայ՝ Սոկրատին խօսքը՝ «Ծանի՛ր Զեբզ». խօսք մը՝ որ սա հայակուլ ոստանին մէջ կը դառնայ «ձայն քարքառոյ յանապատի», ուր փոխանատոր, Շահնուրին քառերով... «մե՛նք, կը վճարենք իբրեւ վերջին փրկագին այն որ պիտի գայ: Իբրեւ վերջին փրկագին՝ մանուկներ որոնք կընային մեծնալ, ապագայի սերունդներ որոնք մեզմէ վերջ պիտի գային: Որովհետեւ այն որ պիտի գայ, պիտի ըլլայ օտար, քանիւ եւ գործով, կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ», այնպէս ինչպէս հիմա՝ Համօն կը վճարէ այդ վերջին փրկագինը... կամայ եւ ակամայ, գիտութեամբ եւ անգիտութեամբ:

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ